

Kladversies van het Mechels verleden

Naar aanleiding van: Bram Caers, *Vertekend verleden. Geschiedenis herschrijven in vroegmodern Mechelen (1500-1650)*. Hilversum: Verloren, 2020 (Middeleeuwse studies en bronnen 160). 310 p., ill., ISBN 978-90-87045-71-5, prijs: € 35.

Het verleden is nog nooit zo 'in' geweest. In de nasleep van de Black Lives Matter-beweging in de Verenigde Staten kwam ook het koloniaal verleden van België en Nederland opnieuw onder vuur. Een ware 'beeldenstorm' zorgde voor de besmeuring van beelden van de Belgische koning Leopold II. Steeds meer stemmen pleiten voor een andere omgang met ons verleden in de publieke ruimte én op de schoolbanken. De nieuwe Canon van Nederland nam hierin het voortouw door een heleboel witte mannen (waaronder de almachtige Habsburgse keizer Karel V) uit het eerdere lijstje te schrappen om zo plaats te maken voor meer vrouw, meer kleur en meer 'zwarte pagina's' uit de Nederlandse geschiedenis. Kritische stemmen gebruiken als tegenargument steevast de stelling dat 'men het verleden niet kan herschrijven'. Historici, en zeker mediëvisten met een hart voor kroniekschrijving, weten wel beter: het verleden herschrijven, is zo oud als de mensheid zelf. In *Vertekend verleden. Geschiedenis herschrijven in vroegmodern Mechelen (1500-1650)* illustreert Bram Caers bijzonder rijkelijk hoe enkele zestiende- en zeventiende-eeuwse Mechelaars elk op hun eigen manier aan de slag gingen met 'hun' verleden. Mechelen, een kleine heerlijkheid rond één grote stad, was een onafhankelijke enclave omgeven door het grote hertogdom Brabant. Kortom, de Mechelaars hadden maar al te graag wat bustes van de Brabantse hertogen beklad. In *Vertekend verleden* stelt Bram Caers ons voor aan enkele eigenzinnige Mechelaars die elk om hun eigen persoonlijke redenen het grote verhaal van hun stad herschreven. In zes chronologische hoofdstukken geeft de auteur ons een blik op deze boeiende kroniekschrijvers en hun positie in het vroegmoderne Mechelen aan de hand van materiële getuigen, in het bijzonder de handschriften die ze hebben nagelaten.

Dit boek is de uitgave van het doctoraat dat in 2015 werd verdedigd aan de Universiteit Antwerpen. De centrale casus is een complexe Mechelse kroniekgroep die in het verleden bij gebrek aan uniforme originele titel – en in de erfenis van Karl Lachmann – in een A-kroniek en een B-kroniek

werd onderverdeeld. Caers richt zich in *Vertekend verleden* in het bijzonder op de uiteenlopende versies van de A-kroniek, hoewel de B-kroniek nooit helemaal afwezig is in zijn verhaal (zie p. 34, 87, 141 ... en zeker op p. 273). Een grote verdienste van Caers is zijn drang naar absolute volledigheid. Dat begint al in de afzonderlijke intro op het boek waar hij zijn wijze van uitgeven rechtvaardigt met een terechte aandacht voor de problematiek bij moderne uitgaven. In de uitvoerige inleiding gaat Bram Caers ook dieper in op enkele tendensen in het recent onderzoek naar kroniekschrijving in Europa. De afgelopen jaren verscheen in binnen- en buitenland behoorlijk wat nieuwe literatuur over stadshistoriografie, een discussie waar het laatste woord nog lang niet over gezegd of geschreven is. Wat typeert nu eigenlijk een stadskroniek? En waarom zijn er zo weinig middeleeuwse voorbeelden voor de drukbevolkte steden in de Lage Landen geschreven, bekend of bewaard? De behandelde handschriften in dit boek zijn alvast niet de meest luisterrijke exemplaren. Bram Caers stelt dat vele vormen van stedelijke historiografie in de Lage Landen nog niet goed ontsloten werden. Dit is zeker het geval voor de verschillende handschriften met Mechelse kronieken. Daarenboven hoopt hij met een verschuiving van de focus van de late middeleeuwen naar de zestiende eeuw een antwoord te bieden op de vraag naar het 'collectieve' aspect van stadskronieken en hun representativiteit. In een tijd waarin de drukpers het literaire medium bij uitstek was geworden, is het niet altijd duidelijk wat het doelpubliek of de functie van handgeschreven kronieken was.

Na de inleiding volgen drie chronologische hoofdstukken die het proces van herschrijving van de A-kroniek omstreeks 1500, in de zestiende eeuw en in de zeventiende en achttiende eeuw in kaart brengen. In het tweede hoofdstuk gaat Caers op zoek naar de eerste schrijvers van de A-kroniek door de weg die een verloren Tongers handschrift heeft afgelegd te reconstrueren. Aan de hand van kopieën van dit handschrift weet Caers twee mogelijke auteurs voor deze kroniek af te leiden: twee Jan de Wildes, mogelijk vader en zoon. We bevinden ons in het milieu van juristen en notarissen, en dat is niet uitzonderlijk: ook in andere steden waren het vaak notarissen, geoefende schrijvers, die kronieken neerpenden.¹ Bovendien blijkt het netwerk van de De Wildes – het is weliswaar niet duidelijk hoe deze figuren allemaal verwant zijn – erg groot, met familieleden actief in het Rooklooster bij Oudergem en een Tongers regulierenklooster. Met de hoogste graad van nauwkeurigheid

1 Voor Brugge is dat de kroniek van de notaris en rederijker Rombout de Doppere in de late vijftiende eeuw: Hendrik Callewier, 'Leven en werk van Rombout de Doppere ca. 1432-1502', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge* 150 (2013), 219-244.

spit Bram Caers vervolgens de bronnen uit die de auteurs voor hun kroniek hebben gebruikt. In de eerste plaats gaat het om Brabantse kronieken, maar ook heiligenlevens dienden ter inspiratie.

In het derde hoofdstuk komen enkele zestiende-eeuwse handschriften aan bod. De zestiende eeuw was dan ook de bloeiperiode van de stad Mechelen. Opvallend en uitzonderlijk is het oudste handschrift *EE VI 1* uit het Mechelse stadsarchief. Het handschrift is in zijn huidige staat een chaotisch exemplaar met ontelbare doorhalingen en aanpassingen. Dit manuscript bevat namelijk meerdere gebruikerslagen. Het werd in de jaren dertig of veertig van de zestiende eeuw geschreven door de Mechelse landmeter Jan van Hanswijck. In de jaren 1570 of 1580 kwam het handschrift in handen van een zekere Gerardus Bernaerts, priester en kapelaan van de Sint-Janskerk in Mechelen, die het grondig onder handen nam. Dit manuscript is dus een bijzonder zeldzaam voorbeeld van een nieuwe kroniek-in-wording. Een oud kroniekhandschrift werd aangepast, geïnterpoleerd en zorgvuldig bijgeschaafd met het doel een nieuw handschrift te schrijven. Helaas is de uiteindelijke 'nette' versie van de kroniek van Bernaerts niet bewaard. Een tweede zestiende-eeuws handschrift (Den Haag, KB, 71 G 30) weet Caers toe te schrijven aan een Mechelse burgemeester, Jan van Wachtendonk. Het handschrift bevat een uitgebreide versie van de A-kroniek, met een relaas over de troebelen en onrust in de Nederlanden op het einde van de zestiende eeuw. Daarnaast werd er een remedie voor de zogenaamde Engelse Zweetziekte in opgenomen die omstreeks 1529 hevig in de Nederlanden woedde. Het laatste zestiende-eeuwse handschrift lijkt dan weer de vreemde eend in de bijt. De zogenaamde Weverskroniek is een convoluut: verschillende documenten werden op een latere datum samengevoegd. De Mechelse kroniek werd zo samengebonden met allerhande documenten aangaande de lakenambachten in Mechelen. Caers toont aan hoe de inhoud van de kroniek goed aansluit bij de andere documenten. De focus van de tekst ligt meer op de stad zelf en de verschillende privileges die aan de stad werden toegekend, dan op de internationale politiek. Slechts drie handschriften van de Mechelse A-kroniek dateren uit de zestiende eeuw. Het gros van de overgeleverde manuscripten moeten we in de zeventiende een achttiende eeuw situeren. In het vierde hoofdstuk komt aan bod hoe deze jongere handschriften ook oudere tekstgetuigen kunnen bevatten en misschien wel het dichtst bij de tekst van Jan de Wilde aanleunen. Dit is een cruciaal gegeven voor handschriftonderzoek: de leeftijd van het handschrift zegt niet automatisch iets over de ouderdom van de tekst. Ten slotte volgt er nog een inhoudelijk hoofdstuk waarin verschillende handschriften van de A-kroniek tekstueel niet alleen tegenover de Brabantse historiografie, maar

ook ten opzichte van elkaar worden geplaatst. Hier komen de persoonlijke accenten van de verschillende schrijvers en hun blik op de Mechelse politiek aan het licht.

In de conclusie komt de auteur terug op enkele vragen over de functie en schrijftcontext van stadskronieken. De slotsom van *Vertekend verleden* is in dat opzicht niet bijzonder positief voor zestiende-eeuwse kronieken. Caers stelt terecht dat – voor de Nederlanden althans – een ‘officiële’ opdracht vanuit een stedelijke administratie erg zeldzaam is. Kronieken werden weliswaar in stedelijke netwerken geschreven, maar vaker buiten de officiële kanalen. Opvallend aan het verhaal van deze Mechelse kroniekgroep is de politieke eensgezindheid van de schrijvers. De Mechelaars uit *Vertekend verleden* lijken allemaal de goede (lees: vorstgezinde) zaak te hebben bepleit, maar is er ook wat kritiek voor het stadsbestuur of een relaas van interne spanningen in deze kronieken te vinden? Verschillende studies naar kroniekschrijving wijzen op de rol van diverse stemmen (‘facties’) binnen de stad.² Waar zitten de dissidenten in het Habsburgsgetrouwe Mechelen? In de Weverskroniek? Caers ziet daarenboven naast familienetwerken wel een rol voor het Jonge Voetbooggilde in Mechelen als gebruikerscontext weggelegd. En dat klinkt niet onlogisch: schuttersgilden waren in zestiende-eeuws Brabant eveneens literaire gezelschappen die nauw in contact stonden met rederijkers.³ Het is goed mogelijk dat een dergelijk handschrift wel een publieke (of collectieve) functie kan hebben vertolkt tijdens een gildemaal. De auteur ziet echter in de geringe verspreiding van de Mechelse kronieken een argument tegen het collectieve karakter van deze kronieken, maar is dat geen logisch gevolg van het feit dat deze handschriften in persoonlijke kringen en in slecht gearchiveerde instellingen van allerhande verenigingen werden bewaard? Het is niet omdat er maar één handschrift werd overgeleverd, dat dit de vroegmoderne realiteit benadert.

Tot slot, *Vertekend verleden* is een knap historisch en letterkundig werk dat bijdraagt aan de verdere ontsluiting van het Mechels bronnenmateriaal. Bovendien is het niet alleen een inhoudelijke parel met belangrijke nieuwe

2 In het bijzonder: Jelle Haemers, ‘Geletterd verzet. Diplomatiek, politiek en herinneringscultuur van opstandelingen in de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne stad (casus: Gent en Brugge)’, in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis* 176 (2010), 5-54. Frederik Buylaert, Jelle Haemers, Tjamke Snijders, en Stijn Villerius, ‘Politics, Social Memory and Historiography in Sixteenth-Century Flanders: Towards a Research Agenda’, in: *Publications du Centre Européen d’Etudes Bourguignonnes (XIVe-XVIIe s.): Mémoires conflictuelles et mythes concurrents dans les pays bourguignons (ca 1380-1580)* 52 (2012), 195-215.

3 Anne-Laure Van Bruaene *Om beters wille. Rederijkerskamers en de stedelijke cultuur in de Zuidelijke Nederlanden (1400-1650)*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008, 91-96.

inzichten voor vroegmodern Mechelen en kroniekschrijving in Nederlanden en daarbuiten, maar ook een waar plezier om te lezen. Caers is een uitstekend schrijver en taalvirtuoos die zijn lezer met sappige Mechelse verhalen en anekdotes weet te entertainen.

Lisa Demets
Universiteit Utrecht
l.demets@uu.nl